

Ad Atticum 4,3

CICERO ATTICO SAL.

1. Avere te certo scio cum scire quid hic agatur, tum ea a me scire, non quo certiora sint ea quae in oculis omnium geruntur, si a me scribantur, quam cum ab aliis aut scribantur tibi aut nuntientur, sed ut perspicias ex meis litteris quo animo ea feram quae geruntur et qui sit hoc tempore aut mentis meae sensus aut omnino vitae status.

2. Armatis hominibus a. d. III Non. Nov. expulsi sunt fabri de area nostra, disturbata porticus^a Catuli, quae ex senatus consulto consulum locatione reficiebatur et ad tectum paene pervenerat, Quinti fratris domus primo fracta coniectu lapidum ex area nostra, deinde inflammata iussu Clodi inspectante urbe coniectis ignibus^b, magna querela et gemitu non dicam bonorum, qui nescio an nulli sint, sed plane hominum omnium. ille^c vel ante demens¹ ruere, post hunc vero furorem nihil nisi caedem inimicorum cogitare, vicatim ambire, servis aperte spem libertatis ostendere. etenim antea, cum iudicium^d nolebat, habebat ille quidem difficilem manifestamque causam, sed tamen causam; poterat infitiri, poterat in alios derivare, poterat etiam aliquid iure factum defendere: post has ruinas, incendia, rapinas desertus a suis vix iam Decimum dissignatorem, vix Gellium^e retinet, servorum consiliis utitur; videt, si omnis quos vult palam occiderit, nihilo suam causam difficiliorem quam adhuc sit in iudicio futuram.

3. Itaque a. d. III Id. Nov. cum Sacra via descenderem, insecutus est me cum suis. clamor, lapides, fustes, gladii; et haec improvisa omnia. discessi in vestibulum Tetti Damionis. qui erant mecum facile operas aditu prohibuerunt. ipse occidi potuit; sed ego diaeta curare incipio, chirurgiae

---

¹ vel ante demens *Shackleton Bailey* : vehemens *codd.*

taedet. ille omnium vocibus cum se non ad iudicium sed ad supplicium praesens trudi videret, omnis Catilinas Acidinos^f post se² reddidit. nam Milonis^g domum, eam quae est in Cermallo^h, prid. Id. Nov. expugnare et incendere ita conatus est, ut palam hora quinta cum scutis homines, eductis gladiis, alios cum accensis facibus adduxerit. ipse domum P. Sullaeⁱ pro castris sibi ad eam impugnationem sumpserat. tum ex Anniana Milonis domo^j Q. Flaccus eduxit viros acris; occidit homines ex omni latrocinio Clodiano notissimos, ipsum cupivit, sed ille se in interiorem partem aedium Sullae. senatus postridie Idus. domi Clodius. egregius Marcellinus^k, omnes acres. Metellus calumnia dicendi tempus exemit adiuvante Appio, etiam hercule familiari tuo, de cuius constantia vitae tuae verissimae litterae. Sestius furere. ille^l postea, si comitia sua non fierent, urbi minari. Milo proposita Marcellini sententia, quam ille de scripto ita dixerat ut totam nostram causam areae, incendiorum, periculi mei iudicio complecteretur eaque omnia comitiis anteferet, proscrispsit se per omnis dies comitalis de caelo servaturum. 4. contiones turbulentae Metelli, temerariae Appi, furiosissimae Publi^m; haec tamen summa: nisi Milo in campoⁿ obnuntiasset, comitia futura.

A. d. XII Kal. Dec. Milo ante mediam noctem cum manu magna in campum venit. Clodius, cum haberet fugitivorum delectas copias, in campum ire non est ausus. Milo permansit ad meridiem mirifica hominum laetitia, summa cum gloria. contentio fratrum trium turpis^o, fracta vis, contemptus furor. Metellus tamen postulat ut sibi postero die in foro obnuntietur; nihil esse quod in campum nocte veniretur; se hora prima in comitio fore. itaque a. d. XI Kal. in comitium Milo de nocte venit. Metellus cum prima luce furtim in campum itineribus deviis currebat;

---

2 post se *Frederking* : postea *codd.*

adsequitur inter lucos hominem Milo, obnuntiat. ille se recipit magno et turpi Q. Flacci convicio. a. d. X Kal. nundinae. contio biduo nulla.

5. A. d. VIII Kal. haec ego scribebam hora noctis nona. Milo campum iam tenebat. Marcellus candidatus ita stertebat ut ego vicinus audirem. Clodi vestibulum vacuum sane mihi nuntiabatur: pauci pannosi linea lanterna. meo consilio omnia illi fieri querebantur, ignari quantum in illo heroë esset animi, quantum etiam consili. miranda virtus est. nova quaedam divina mitto, sed haec summa est: comitia fore non arbitror, reum Publium, nisi ante occisus erit, fore a Milone puto. si se in turba ei iam obtulerit, occisum iri ab ipso Milone video: non dubitat facere, prae se fert; casum illum nostrum non extimescit. numquam enim cuiusquam invidi et perfidi consilio est usus, nec inertis nobili crediturus.

6. Nos animo dumtaxat vigemus, etiam magis quam cum florebamus; re familiari comminuti sumus. Quinti fratris tamen liberalitati pro facultatibus nostris, ne omnino exhaustus essem, illo recusante^p subsidiis amicorum respondemus. quid consili de omni nostro statu capiamus te absente nescimus. qua re adpropera.

Anmerkungen

- a porticus Catulli] Diese war von Clodius zerstört worden; sie grenzte an Ciceros Haus.
- b coniectis ignibus] Mit *inflammata* (sc. *est*) zu verbinden.
- c ille] Clodius.
- d iudicium] Milo hatte Clodius *de vi* anklagt, ohne dass der Prozess bisher zur Verhandlung kam.
- e Gellium] Ein Anhänger des Clodius; gehörte dem Ritterstand, vermutlich übel beleumdet.
- f Alcidinos] Gemeint ist L. Manlius Acidinus, Consul 179. v. Chr.; wird oft als vorbildlicher Bürger erwähnt.
- g Milonis] T. Annius Milo, aus Lanuvium; Volkstribun 57, Anhänger der Optimaten; hatte, um Clodius' Gladiatorenbande, die Rom terrorisierte, in Schach zu halten eine eigene „Truppe“ aufgestellt.
- h Cermalus] NW Teil des Palatins.
- i P. Sullae] Verwandter des Diktators; 62 *de vi* angeklagt, wird er von Cicero, der bei ihm hoch verschuldet war, erfolgreich verteidigt. Sein Haus diente offenbar dem Clodius als Hauptquartier im Kampf gegen Milo.
- j Anniana ... domo] Nicht das eben erwähnte Haus am Cermalus, sondern ein weiteres, von seinem Großvater mütterlicher Seite T. Annius geerbtes Haus auf dem Kapitol. – Q. Flaccus] sonst unbekannt.
- k Marcellinus] Cn. Cornelius Lentulus, Gegner des Clodius. – Die übrigen Namen: Metellus: Q. Caecilius Metellus Nepos, ein erbitterter Feind Ciceros; Appio: Appius Claudius Pulcher, Bruder des Clodius; mit *familiari tuo* ist Hortensius gemeint; Sestius: P. Sestius, treuer Freund Ciceros; 56 *de vi* angeklagt und von Cicero mit der erhaltenen Rede verteidigt.
- l ille] Clodius; er kandidierte für die Ädilität.
- m Publi] Clodius (Publius Clodius Pulcher mit vollem Namen)
- n in campo] Gemeint ist das Marsfeld.
- o fratrum trium] Appius und Clodius waren Bruder (*fratres germani*) und Metellus ihr Vetter (*frater patruelis*). – *turpis*] erg. *fuit* („scheiterte schändlich“); zu *fracta* und *contemptus* erg. *est*.
- p illo recusante] auf *subsidiis amicorum respondimus* zu beziehen.